

ДРУГИ О КЊИЗИ *ПЕСМЕ* М. С. ДИМИТРИЈЕВИЋА

„...Међу научницима су готово увек били најпаметнији они који су се успут бавили и неком уметношћу.“

Г. Лихтенберг

О књизи *Песме* М. С. Димитријевића, поред узгредних приказивача, до сада је писало и неколико студијских посленика и виђенијих научника. Пре свих, проф. др Првослав Ралић, писац предговора *Поезија која пати и радује се чуду космоса и људи*, у поменутој књизи,⁴⁶¹ потом Славица Гароња Радованац⁴⁶² у часопису *Наше Стварање*,⁴⁶³ у скраћеној верзији, са редакторским интервенцијама тадашњег уредника Димитрија Тасића; целовит текст касније, у часопису *Васиона*.⁴⁶⁴ Аутор ове књиге је у Зборнику конференције *Развој астрономије код Срба V* објавио осврт: *Песничка слика космоса у поезији Милана С. Димитријевића*.⁴⁶⁵

Славица Гароња Радованац започиње осврт на Димитријевићеву збирку *Песме (2003)*⁴⁶⁶ у духу онога што смо овде изабрали за мото. И доиста, многи

461 Првослав Ралић (1937-2003) филозоф, песник, есејиста и професор универзитета; поред студија из области филозофије, етике, естетике, аксиологије и културне антропологије, успешно се бавио и песничким радом. Дипломирао филозофију на београдском Филозофском факултету, а докторирао са тезом *Нове људске потребе* (објављено 1978). Био је професор етике и културне антропологије на Београдском и Нишком универзитету. Писац је предговора и поговора познатог дела Лешека Колаковског *Главни токови марксизма* (1985), књига *Духовност и рад – критика грађанског концепта културе* (1975), *Догматизам као контрареволуција* (1976), *Нове људске потребе* (1978), *Рад и културе* (1979), *Увод у филозофију – у дијалогу са временом* (1990). Песник по стваралачкој вокацији, од раног детињства, аутор је више збирки песама: *Космички хербаријум* (1995), *Песме из Делфијског пророчишта* (1996), *Аутобиографија детета* (1997), *Деца су најбољи људи* (1998), *Васкрс Србије* (1999), *Хиландарске песме* (2002), *Антрополошке песме* (2002).

462 Славица Гароња Радованац (1957, Београд) прозни писац, песник и научник, докторирала је из области народне књижевности (2004), на Филолошком факултету у Београду. У романсијерском првенцу *Под Месечевим луком* (1992) обрађује причу о драматичном насиљу и љубави. У издању СКЗ објавила је 2014. роман *Повратак у Аркадију*, о Западној Славонији, са елементима аутобиографског карактера; а објавила је књигу кратке прозе *Девета кућа* (1994) и приповетке под насловом *Изидина копча* (2013). Збирке песама: *Исповедање тишине* (1996) и *Мој предак је дрво* (2007). Из народне књижевности објавила: *Народне песме Славонске границе* (1987), *Народне приче са Патука* (1996), *Антологија српског народне лирско-епске поезије Војне Крајине* (2000), *Српско усмено поетско наслеђе Војне Крајине у записима 18, 19. и 20. века* (2008).

463 *Наше стварање*, LI, 2004, 1-2, 169.

464 С. Гароња Радованац, *Поезија хармоније и античке мере*, „Васиона“, 2006, 2-3, 130-131.

465 Београд, 2009, стр. 635-652.

466 Славица Гароња Радованац, *Поезија хармоније и античке мере*, „Васиона“, 2006, бр. 2-3.

наши даровити књижевници, били су и познати, чувени научници, лекари, математичари, правници...

Она, пре свих, истиче Милутина Миланковића чија уметничко-мемоарска проза (*Успомене*) о којој ванредно студијски пише⁴⁶⁷ није довољно позната, па ни афирмисана. Миланковић, заједно са Теслом и Ђорђем Станојевићем,⁴⁶⁸ чијим се делима Димитријевић бавио, истински су му узор који стваралачки настоји да следи. И Славица Гароња Радованац сматра да су међу научницима скоро увек били најуспешнији они који су се и сами узгред и успут бавили неком уметношћу. Па то примењује и на „случај“ Димитријевића за кога истиче да је *астроном светског гласа* (подвукао Н. Ц.), који је после објављивања песама у књижевној периодици, публиковао збирку *Песме*. И одмах потом износи претпоставку да је вероватно то назови расколно, јеретичко „двоверје“ (и наука, и уметност/поезија) учинило да се Димитријевић релативно касно оглашава и јавља као песник. Додајмо овде да је уметност у извесном смислу свеземаљска сестра и посестрима науке и духовности. Ко има срца и душе да је разазна и чује, биће ваздигнут и лирски одуховљен.

После уводних разматрања Славица Гароња Радованац прегледно именује шест тематско-мотивских циклуса садржаних у збирци *Песме*, и одмах прелази на вредновање песниковог израза, што је иначе врло важан термин науке о књижевности, а у Крочеовој поетици означава основу и бит књижевног стваралаштва. Према њеном мишљењу, Димитријевићев лирски израз „прати модерне токове, не само српске, већ и светске поезије“, што је у доброј мери прихватљиво. У врло малом броју песама, иманентан доживљај аутора не прати увек најпогоднији израз у језичком и формално стилском погледу.

Форма Димитријевићевог слободног стиха и његов ритам су углавном самерљиви и динамично се мењају од једне до друге песничке целине. А њихова *раскинута форма*, (С. Гароња Радованац), на микро и макро плану, у најбољим цикличним захватима, приближава се поетичном облику. Присутно је, а понегде и доминантно, надахнуће хеленском цивилизацијом, донекле поетиком и естетиком, уз истанчан смисао за хеленску меру и самерљивост. Славица Радованац добро уочава Миланову инспирацију и узор делимично преузете

467 Славица Гароња Радованац, *Књижевно дело Милутина Миланковића*, Зборник радова Конференције *Развој астрономије код Срба VII*, стр. 1111-1124.

468 М. С. Димитријевић, *Ђорђе Станојевић – живот и дело*, Зборник радова научног скупа „ЂОРЂЕ СТАНОЈЕВИЋ – ЖИВОТ И ДЕЛО – Поводом 150 година од рођења“ Нови Сад, 10-11. октобар 2008, уредници М. С. Димитријевић, Б. Миросављевић, В. Марић, Нови Сад, 2008, 9-41.

М. С. Димитријевић, *Ђорђе Станојевић у радовима Жила Жансена*, исто, стр. 59-76.

М. С. Димитријевић: *Ђорђе Станојевић и „Ђачки напредак“*, исто, стр. 125-138.

М. С. Димитријевић, *Ђорђе Станојевић и реформа Јулијанског календара*, исто, стр. 199-207.

М. С. Димитријевић, „Ђорђе Станојевић – Поводом 150. годишњице рођења“, *Анали Огранка САНУ у Новом Саду*, бр. 4, Нови Сад, 2008, стр. 77-84.

М. С. Димитријевић, „Ђорђе Станојевић – човек који је српском народу подарио светлост“, *Луча*, год. 18, бр. 1, Суботица, 2009, стр. 27-36.

из античке књижевности, као што су митски елементи и понешто хомерско, попут рујнопрсте зоре. То, поред осталог, произилази и из темељног класичног образовања, повезаног са Старом Грчком и Римом, али и изворним смислом за модерно схватање уметности и савремене оновременске концепције. Ту она препознаје извесне духовне сродности са модерним грчким мотивима песника Константина Кавафија, а код нас са Петром Цветковићем, што је, чини се, мало усиљено. О хомерском упливу несумњиво сведоче поједини стихови из песме „Острво“, поготову ови:

„Рујнопрстаста зора показала нам је острво
Црни млаз воде пресечен жубором храстова“.

Вредно је пажње поетолошко разматрање Славице Гароње Радованац о поетској форми Димитријевићевог певања, у оквиру складне цикличне целине. Она добро разазнаје присуство и одјек паганског раздобља, видне трагове српског средњовековља, (по нашем мишљењу, понајпре у бираној симболици) и призиву библијских појединости, и то ваљано илуструје на одговарајући начин. При том, полазећи од тематских целина, уочава структуру триптиха и то умешно образлаже, показујући познавање и ликовних уметности, чији се елементи негују у књижевности (Станислав Винавер) и музици.

У неколико махова М. С. Димитријевић се озбиљно zaloжио да прецизније хронолошки одреди време настанка и почетка Песничке школе Миодрага Павловића:

– С обзиром да је избор песама учесника ове школе објављен у подлистку *Жижа* панчевачког листа *Траг* 2. априла 1972, а најава завршне књижевне вечери *Кључ за отворена врата*, 26. јуна 1972 – с правом се може закључити да је Школа завршила са састанцима негде средином јуна 1972, те да је почела јануара – фебруара 1972.

Песничка школа Миодрага Павловића, коју је похађао почетком 70-тих година прошлог века,⁴⁶⁹ и читава Павловићева рефлексивна лирика са паганским и средњовековним мотивима и симболиком, публикована приближно у то време, могла је посредно упливисати на тада младог и понесеног песника Димитријевића. Пажљивије компаративно истраживање и упоредно преиспитивање стихова из првог и осталих циклуса, могло би посведочити ову нашу претпоставку. А занимљиво би било чути шта и сам песник, мемоарски, о томе може да каже:

– Тада сам набавио Павловићеву књижицу *Скитија* и једну врсту укориченог сепарата са насловом *Нова скитија*, а песме у њима су ми се изузетно допале, па сам их радо прочитавао и промишљао... Могу да кажем да сам управо у то време, у једну свеску бележио песме које су ми се изузетно свиђале и одјекивале у мени. Ту су, поред осталих, биле уписане и песме Миодрага

469 Цветковић, *Астроном – песник – друмовник Милан С. Димитријевић*, стр. 229–236.

Павловића,⁴⁷⁰ Васка Попе,⁴⁷¹ Ивана В. Лалића,⁴⁷² Милорада Павића,⁴⁷³ Осипа Мандельштама,⁴⁷⁴ Гарсија Лорке⁴⁷⁵ и других. Ту свеску још увек чувам.

Прелиставајући Миланову књигу *Песме*, наилазимо на две изванредне ликовно-уметнички уобличене вињете Јаноша Месароша, које сугестивно приказују разигране коње вроне, са тананим графичким потезима, пуним ритма и динамике покрета.

– Како су се оне нашле уз песме *Лов* и *Оставио сам мочварни град у пламену*, које визуелно оплемењују твоју збирку песама?

– Упознали смо се у ротари клубу „Београд“, чији смо чланови у то време били. Када сам припремао књигу, замолио сам школског друга Чедомира Васића да ми да неколико слика које би се уклопиле у тематику песама; а међу сликама мога сарадника Зорана Симића, сам сам одабрао одговарајуће ликовне прилоге. Пошто сам упознао ликовно стваралаштво Јаноша Месароша, замолио сам да ми да неколико цртежа који могу да послуже као вињете. Изабрао је неколико и послао их електронском поштом.

Славица Гароња Радованац је лепо запазила урбане мотиве у Димитријевићевој поезији. Они су делимично условљени и тиме што је наш песник дете града и „собно дете“, како понекад каже, имајући у виду неколике градске средине у којима је интензивно живео и одрастао. То је вероватно имало знатног одјека и на формирање песничке личности. У том погледу Димитријевић на сасвим оригиналан и модеран начин наставља понешто од прилично богате традиције наше грађанске поезије, у једном сасвим новом и измењеном виду.

Димитријевић проживљено и сугестивно пева о граду; поменимо песму „Град“, а у уметничко-естетском погледу посебно се истиче „На развалинама града“. С подоста разлога Гароња Радованац ову песму издваја као антологијску; у њој су, и према нашем мишљењу, сажете онајбоље особине Милановог песничког стваралаштва: спој традиције и модерности, пренет животворно фолклорним и слојевито симболичким и метафоричким. Својевремено смо, пишући о поетској слици неба у његовим стиховима, указали на богату хроматологију тог разуђеног лирско-колористичког света и на космичка значења. Код Димитријевића се сустичу *небо плаво* и *небо зелено*, у свемоћном Сунчевом озрачењу.⁴⁷⁶

У осврту на други циклус *Жубор постања* Гароња Радованац доследно наставља да се бави вишезначном филозофијом почела истичући да Димитријевић

470 М. Павловић, *Збор паса у кнососу*.

471 В. Попа, *Каленић*.

472 У поменутој свесци, у одељку „јануар 1970.“ М. С. Димитријевић је преписао две антологијске песме Ивана В. Лалића: *Офелија* и *Аргонаути*.

473 Милорад Павић: *Причешиће на Косову*.

474 Осип Мандельштам: *На страшној висини лутајућа ватро*.

475 Федерико Гарсија Лорка: *Крик*, *Тишина*, *Malagueña*.

476 Наведимо само један илустративни детаљ: „Небо плаво сачињено од нематеријалне прозирности и празнине ваздуха, кануло је Сунцем, том врховном васељенском моћи, на небо зелено – небески непрегледно зеленило и биље, живот, боје и лепоту“. – Исто, стр. 242.

продубљује своју обузетост трагањем за Истином, што је једна безмало вечна тема, како филозофије тако и поезије, а додирује и неке аспекте посебне метафизике природе. Анаксимандер је међу првима почетак свега поставио више као неку твар, него као нешто појмовно. Код Хегела проблем почетка се заснива на уверењу да је *истина целина*,⁴⁷⁷ што негде у крајњој консеквенци може да додирује и Димитријевићево поетско трагање за Истином. А стих о *тражењу у ненађеном* који се наводи у средишњем делу овог текста донекле кореспондира са филозофским ставом да почетак може бити само нешто неодређено, нешто без одређења. А Лао-Це наглашава: „И небо и земља и хиљаде других ствари рођене су из постојања, само постојање рођено је из непостојања“.

И навођењем речитих наслова појединих песама⁴⁷⁸ Гароња Радованац настоји да посведочи своју тезу о Димитријевићевој опседнутости *почелом*. О многим од њих писали смо из угла космичке симболике, па ћемо у наставку сустећи, понегде сучелити гледишта, уз предлог да се она упозна са тим текстовима, које би евентуално прокоментарисала, што бисмо могли објавити у овој књизи као прилог и својеврсни стваралачки атестат.

У наведеним песмама, а посебно у „Тражењу“, приказивач Радованац разазнаје *издизање од земаљског и налажење смисла* у просторима где је „Ка сивом крају вечности / заталасати бистри прах / Свога Месеца“. Ове стихове о *тражењу* и *тражитељу* издвајамо и ми као посебно занимљиве и то у контексту разматрања симболике и лепоте Месеца. И при том преиспитујемо складне везе родности и бесмртности са вечношћу месеца и оригинално поређење у дочаравању слике о тражитељу, који пребире мисли „као бројанице од црног жира“ и компарацију ловишта што је „велико као разум“. Додајмо овде да су стилско-језички оба поређења умешно пронађена и афективно снажно појачавају песнички слику. Природа поредбених корелата је проистекла из изворних песничких визија самог Димитријевића које су укоренење у нашој традицији, са призвуком архаике и средњовековља, на чему иначе инсистира аутор осврта Гароња Радованац.

Поводом поетско-колористичке и сликовито метафоричке представе о *сивом крају вечности* поставили смо питање: „Да ли сива боја овде означава жалост и потиштеност безвремености?“ или нешто сасвим друго, незнано, несазнатљиво, што Милан оставља сасвим *отворено*⁴⁷⁹ у духу *поетике отвореног дела* Умберта Ека.

477 Томас Стернс Елиот на једном месту пише: „Што зовемо почетком често је крај: И докрајчити нешто значи отпочети“.

478 Ево неких од тих наслова: „Кренуо је да пије на источнику постања“, „Полазак“, „Путеви“, „Тражења“, „Икар“ и др.

479 Може се претпоставити да то корачање *Ка сивом крају вечности* „упућује на прах, пепео и трошност свега људског, у односу на вечност лунарног, песник оставља *отвореним* да сваки читалац домисли... Ни нешто ведрији, заталасани ’бистри прах’, чини се, не нуди коначно разрешење и исходиште, већ усмерава на непрекидност кретања и промена ’свога Месеца’, као субјективног, интуитивног, унутрашњег знања, доживљаја и виђења света“. – Н. Цветковић, *Астроном – песник – друмовник М. С. Димитријевић*, стр. 254.

Славица Гароња Радованац видну пажњу обраћа античком миту о Икару и истоименој песми, напомињући да је овај митски јунак „симболично употребљен у тражењу сопственог пута“. Ми овде додајемо: *ниједан пут није лош*, како је писао творац *Дон Кихота* – Сервантес, додајући: *да нема тако утртог пута на којем не би била барем нека препрека...* Милан је одважно нашао свој пут и стваралачки бодро и неуморно истрајава на њему, са икаровским узлети-ма и ретким сустајањима...

Гароња Радованац добро одбраним стиховима илуструје своју констатацију о симболици тражења пута:

„Пружио сам руке
да пехар светлости уснама принесем
чинио ми се да дирам шакама Сунце,
али видех само кости што вире из надлактица
као покидана утроба трута који је добио трку
свадбеног лета“.

У вези са овом песмом и митским Икаром запазили смо и сами нешто слично пишући да песник Димитријевић свој субјект *пребацује и у немирника* и неспокојника *Икара* (подвукао Н. Ц.), ширећи то и на астрономову поетику путовања.⁴⁸⁰ Јер Милан је истовремено и светски путник, ходољубац и друмовник, икаровских узмаха. Он поседује лирски самосвојни поетику путовања по овоземаљским просторима као и по духовно-астралним сферама. После „обрастања у небо“ и умилне слике о миловању ветра који је *животворан дах свемира*,⁴⁸¹ саопштава један ужи вид личне поетике путовања:

„једини скитник и потуцало
на путевима без одјека“

И средишњи део песме *Путеви*, коју Гароња Радованац помиње уз *Полазак* и *Тражења*, садржи елементе Димитријевићеве поетике путовања. Ако се стекну услови, детаљнија обрада поменутих и других сличних песама, могла би послужити као основа за конципирање једне врсте примењене поетике путовања, која би уместо претходног одељка *Поезија и поетика путовања*⁴⁸² могла да се уклопи у лирски пролог о велепутнику, друмовнику и хододарнику.

При крају осврта на Димитријевићев циклус *Жубор постања* Славица Гароња Радованац прецизно уочава да се Икар као опсесивни симбол јавља и у песми *Свитање* и цитира стих: „Не сањаш Икар ти је у срцу.“ И ми издвајамо ову песму у којој се, по нашем мишљењу, причују угодни звуци небеских сфера, и наводимо стихове „а небо пева птићима у гнезду“, док боје свићу „у

480 Исто, стр. 250.

481 Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 184.

482 Н. Цветковић, *Астроном – песник – друмовник М. С. Димитријевић*, стр. 295.

огледалу срца“.⁴⁸³ Према традиционалној симболици, огледало је *истина*, коју Гароња Радованац апострофира у почетном делу разматрања циклуса *Жубор постања*; али оно оличава и самостварање у погледу трагања за изходишном истином; а истовремено је и одраз свемира, па је соларно и лунарно.⁴⁸⁴

У циклусу *Сабирање одјека* приказивач Гароња Радованац, у сажетим, не-насловљеним песмама, види „неку врсту епиграма у сасвим модерном стилу“. И наводи следеће стихове:

„Склониште сам у себи тражио
Али успомене су проходили
А нисам могао сабирати своје одјеке...“

Димитријевићу, са ваљаним и обухватним класичним образовањем, заинтересованим за све античко, епиграм је доста близак и то онај са *унутрашњом формом*, како би га можда означио Лесинг. И у напред цитираним стиховима садржано је нешто од очекивања, самообјашњења и тежње ка суздржаној афористичности.

Из циклуса *Сабирање одјека* аутор осврта је с правом одабрала врло вредну програмско-поетичку песму без наслова и издвојила је из ње следеће сугестивне стихове:

„Претакао сам самоћу у жамор звезда
Време сам мерио трептајима звезда
Урастао у звезде посматрао сам
бој звезда и облака
А звезде су биле далеко
Само сажети сјај крлетке
Само далеко брујање тишине“.

Тој песми смо такође посветили знатну пажњу, преузимајући из ње лирску синтагму *трептај звезда* за један од међунаслова, и њоме се целовитије позабавили. У претакању самоће препознали смо један вид егзистенцијалне самотности и особенији начин *мерења времена*.⁴⁸⁵ Урастање у звезде и њихов бој са облацима доживели смо као приказивање духа и светлости у сучељењу са материјалним снагама и тавнилом. А пошто су звезде далеко, предалеко, онда остаје:

483 Тумачећи ове стихове пишемо како се умилни тонови разлежу: „небо пева, чује се васељенска музика што је у складу са кретањем звезда, уз мешање мелодија (промена годишњих доба), и открива се својеврсни питагорејски лирски концепт“. – Исто, стр. 141–142.

484 Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 116.

485 Ту смо поменули како је Хусерл разликовао космичко мерљиво време од оног унутрашњег доживљаја. „Може ли оно протицати брже или спорије? Да ли је бескрајно деливо? Има ли зрнасту, тренутачну структуру у смислу делића трајања? И трептаји звезда су један вечни али променљиви процес...“ – Н. Цветковић, *Астроном – песник – друмовник М. С. Димитријевић*, стр. 245.

„Само сажети сјај крлетке
Само далеко брујање тишине“.

Овом песмом се својевремено позабавио и филозоф и песник Првослав Ралић, сагледавајући у њој самотнички положај човека у космосу, као и наше трагање за исконским коренима,⁴⁸⁶ С. Г. Радованац би рекла за *почелом*.

О два завршна циклуса Димитријевићевих песама, *Плуг времена* и *Видарица времена*, Гароња Радованац пише збирно, издвајајући понајбоље стихове из њих. При том запажа да они највише кореспондирају са стручном и професионалном оријентацијом аутора – астрономијом, али и љубавно-интимистичком лириком. Цитирајући песму „Сан“ настоји да покаже „један тон оригиналности и прооцењеног...“

Далеких 60-тих и 70-тих година прошлог века много се певало о тишини, шапугавости (Стеван Раичковић), трептају звезда, тренутку... Димитријевић и знатан број песника пратио је тај тон и тренд. То на изванредан начин показује и песма *Сан*. Ми смо при интерпретацији тих стихова, скренули пажњу на њену изражајност и стилско-фигуративне појединости. – У првим стиховима причује се сентиментални шапат усана драге, који зауставља старе, можда опорно-шкрипутаве „таљиге времена“, које се сликовито повезују са осмехом сна.⁴⁸⁷

Последња песма у збирци *Поглед из давнина*, према мишљењу С. Радованац Гароње, има тежишно, ја бих додао централно место, не само у циклусу *Видарица времена*, већ знатно шире, безмало за највећи део стихова испеваних у духу интимистичко-астралног. Сасвим близу томе је и став колегинице Радованац, што показују и ове речи: „Са љубавним мотивом фундираним у препознатљиву древност, али уздигнутим и у безвреме (песма је посвећена Непознатој), исказ се шири по микро и макро космичком простору“, придодајмо; безмало читаве збирке, укључујући ту и поједине целине са песничком структуром.

Ми смо ову песму оценили можда понајбољом интимистичком и астрално-љубавном; довели је у асоцијативну везу са В. Витменом али и са студијско-стручним и публицистичким прилогом (*Постанак и развој универзума*)⁴⁸⁸ за што још има повише истраживачког простора.

Од свега овога, чини се, може бити занимљивије Димитријевићево аутопоетичко и стручно домишљање на лирски имагинативним основама, забележено 23. маја 2010, о инспирацији за напред помињање и интерпретиране стихове:

486 Првослав Ралић и лично као песник окренут васиони, пише: „Сами смо у безброју. Тишина величанствено бруји, прегршт таме је у зеницама ока, звуком дочекујемо раслојавање простора. То су наше потраге за коренима“. – Проф. др Првослав Ралић, *Поезија која пати и радује се чуду космоса и људи*, предговор књизи М. С. Димитријевића, *Песме*, стр. 9.

487 Символика ноћи је ту, и поред бојажљивости, на сврховитом путу „и означава стремљење ка љубавно нежнутљивом, шапугавом Месецу. А шапугање је у знаку животодавног даха вечности и духовних моћи љубави“. – Н. Цветковић, *Астроном – песник – друмовник М. С. Димитријевић*, стр. 254.

488 Исто, стр. 248-249.

„Загледаност у звезде је својеврсни поглед у Прошлост; јер због коначне брзине светлости, она је са њих кренула ка нама пре онолико времена, колико су светлосних година удаљене.“⁴⁸⁹

Моћ Димитријевићевог духа да на овај начин мисли о *Прошлости* намеће се као емпиријски, поетолошки и филозофски проблем. Да ли кретање, догађање светлости у просторно-временском континууму, доиста представља прошлост или је то случај и производ песничке имажинације? Да ли овај песник има неко посебно, самосвојно осећање прошлости? И може ли се имати осећање/доживљај прошлости, а да нисмо у стању да га протумачимо другачије, осим поетски? Или се опет просторно-временски континуум сагледава као четвородимензионална многострукоост теорије релативности? По Блекбурну, у теорији релативности „сваки догађај у простору и времену је повезан скупом прошле светлости, са скупом прошлих догађаја који су можда на њега утицали и са будућом купом светла (...) где је та могућност ограничена брзином светлости. Подручја изван сваке светлосне купе догађај су 'негде – другде'“.⁴⁹⁰ – Песнички гледано, додаје наш астро-лиричар: „на звездама је, када их данас видимо, магновена копрена неке давне зоре из времена када је њихова светлост кренула према нама“.

Завршне стихове песме *Поглед из давнина* интерпретирали смо истичући да лик Непознате путује далеким космичким тишинама, „звезда га звезди искром додаје“, као узноситој небеској царици – лепотици окруженој астралним драгуљима. И најзад, у красним утихлим ноћима, тај божански поглед Непознате астралне владарице – красотице из васионских даљина, дарује *благослов* попут Деве Марије. – На овакво наше тумачење тих стихова, уз придодавања, у поенти целог певања, астро-песник Димитријевић одговара: „Ја у астралним просторима тражим поглед који је ка звездама управила нека лепотица из прадавних времена, а која можда још незнано лута васељеном, па је неко тамо евентуално може видети...“

У закључном пасусу Сл. Гароња Радованац пише како би Димитријевић, „пажљивијим прераспоредом одређених песама“ додајемо: и њиховим прикладнијим мотивским организовањем и компоновањем унутар цикличних целина, постигао би се већи степен унутрашње кохерентности и стручно-занатске развојности и усклађености. Сугестија о разбијању „поемских форми на мање, насловљене целине“, је у много чему прихватљива и иде у прилог бољег структурирања митских, фолклорних, тематских и других елемената. Наше је мишљење да је ради *ефектнине уметничке снаге и целовитости* било потребно елиминисање више од занемарљивог броја песама које у неким деловима имају аматерски ниво (плеоназми, неуспеле метафоре и др).

У самој збирци, доиста, постоји неколико антологијских остварења која би се могла наћи у свакој антологији космичких песама, али и у другим, шире тематски конципираним, космичко-интимистичким, на пример.

489 Исто, стр. 249.

490 Сајмон Блекбурн, *Оксфордски филозофски речник*, Светови, Нови Сад, 1999, стр. 352.